

Намууһун хаһыата 1935 сыл алтынньы 5 күнүгэр төрүттүөнүттэ

Ил Түмэн Хонтуруоллуур комитетыгар

**ХАРЧЫ СУОТУ-УЧУОТУ,
ХОНТУРОЛУУ ЭРЭЙЭР**

Кулун тутар 28 күнүгэр республика Государственной Мунһааһын (Ил Түмэн) Хонтуруоллуур комитетта (ХК) билиги улууспутугар семинар ытта. Манна комитет общественной инспектордара, нэһиликтэр баһылыктара, тэрилтэлэр салайааччылары кыттыны ылылар.

Хонтуруоллуур комитет председателэ Е.М. Ларионов бюджет үбүн туһаныны Россияга 60-тан тахса араас органнар хонтуруоллуулар, маньаха хоһулаһы үгүс, ити баччаанга диэри хонтуруолга биир концепция оһоһулла илигиттэн тахсар диэтэ. Аны бюджетнай кодекс бу хонтуруоллуур органнар компетенцияларын быһаарбат. Ил Түмэн ХК бу көмүгэ диэри 14 бэрэбиэркэни ытта. Ол иһигэр 6 — депутаттар ирдэбиллэринэн уонна быһаардааччылар туруорууларынан. Илин эгэр улуустарга ууну бырахтарар система тутуутугар үбү ороскуоттааһытта, Үөһэ Бүлүү, Өлөөн, үөрэх министрствота, хотугу норуоттар дьыалаларыгар министрство бюджет үбүн туһаныларыгар бэрэбиэркэлэр бардылар. Мэтин 7 матырыйал прокуратура, ИДМ көрүүлэригэр бэриллэн.

Комитет сүрүн көмөлөөһүчүлэринэн 32 улууска үлэлиир 156 инспектордар буолаһалар. Кинилэр миэстэтигэр олохтоох дьаһалтала, тэрилтэлэр бюджет үбүн туһаныны өрүүтүн хонтуруоллуулар. Ити түмүгэр Үөһэ Бүлүү улууһугар потребобщество бюджеттан бэриллибит 740 тыһ. солк. атын сыалга туттубута би-

линэ. Улахан бутуур илин эгэр улуустарга ууну аһарар системаны тутууга таһыста, манна 1992-95 сс. 216 мөл. 698 тыһ. солк. үп ороскуоттамыт, онтон 125 мөл. 258 тыһ. солк. бюджет харчыта. Ити үптөн 3 мөл. солк. Хаптаҕайдаагы бурдук хаһаайыстыбатыгар сокуону кэһэн туран кредит быһымтынан бэриллбит, биэр салайааччы суутанна, атын дьонго административнай миэрэ туттулунна. Валютага атылаһыллыбыт оборудование өссө да таһылла илик, маньа ким да көрбөт-истибэт. 7 объекка 34783 долларга атылаһыллыбыт оборудование аһаҕас халлаан аһыгар сытар.

Германияга баар биэр фирмага 3,5 мөл. доллары оборудование атылаһарга дизин ыппыттар. Бэрэбиэркэ түмүгүнэн маннькы фирма суога билибит. Өлөөн улууһугар бэрэбиэркэ түмүгүнэн 4771 тыһ. солк. бюджет үбүттөн 2 мөл. атын сыалга туттубуттара билинэ. Баһылык дьаһайар анал фондатыгар улуус мунһааһын бигэргэтиитэ суох 216 тыһ. солк. бэриллбит. Баһылык Кривошапкин 3 мөл. солк. быһааччы дьаһайар атын сыалга туһаммыт, кини утары холубунай дьыала тэриллинэ.

Семинарга кыттыны ылыт республика быраабы харыстыыр органнарын, нолуок управленийын, казначейство бэрэбиэркитэллэрэ бюджет үбүн туһаныны хонтуруоллуур үлэ туһунан кэспэтилер.

Вайт информ.

АБЫЙАХ ТЫЛ МИННЬИГЭС

Сааскы чарылхай муус устар 1 күнүгэр улуус баһылыгын мунһааһар Үөһэ Бүлүү делегациятын кытта көрсүһүү буолла. 12 чаастах түүнүгү сындыланнаах айаннаах ыалдьыттары улуус баһылыгын I солбуйааччыта В. А. Попов, управлениелар, тэрилтэлэр салайааччылары үөрэ-көтө көрүстүлэр. Улахан, 16 киһилээх делегацияны салайан аҕалыт Үөһэ Бүлүү улууһун баһылыга М. М. Донской дьоннорун, дойдутун туһунан кылгастык билиһиннэрэн кэспэти. Кинини кытта улууһун дьаһалтатын үлэһиттэрэ, тэрилтэлэр салайааччылары, Магас, Хомустаах, Тамалакаан нэһиликтэрин баһылыктара о.д.а. билингги бэйэни салайыныыга бэлэмнэни көмүгэр атын улуустарга туох үлэ ытыгыларын сүбэлэһэ, суол-иис тутуутун, гаастааһын боппуростарыгар уопут атастаһар сүрүн сыаллаах кэлбиттэр. Үгэс быһымтынан илин тутуурдаах ыалдьыттар Дьокуускайга сага бачээттэнэн тахсыт Үөһэ Бүлүү улууһун, чулуу дьоннорун туһунан дьонун, сонун кинигэни бэлэстэтилэр.

В. А. Попов Нам улууһун туһунан кылгастык билиһиннэрдэ, бэлэх туттарда. Онтон ыалдьыттар улууспут олохун илэ характарынан көрөн билсэх икки бөлөхкө хайдыһан, сорохтор тыа хаһаайыстыбатын производствотын, атыттар үөрэх тэрилтэлэригэр сырыттылар. Салгыы Үөһэ Бүлүү делегацията Тааттага айаннаата.

Л. НОВГОРОВОДА

Кулун тутар 27 күнүгэр нэһиликэ түөлбөлөрүн икки ардыларыгар «Дьэ-эбэрэн-2002» көр-күлүү күрэхтэһиниэ буолла. Кэспэти, музыкальнай, оригинальнай көрдөөх сценкалары көрдөрөн «Чагда» түөлбө, «Репортаж», «Колобок» сценкалары көрдөрбүт «Кустук» түөлбө биһирэннилэр. Сценкаларга аһара үчүгүйдик оонньообут Анатолий Охлопков талааннааһын өссө төгүл көрдөрдө.

Бастаабыт «Чагда» түөлбэ микроавтобуһунан куоракка баран кэлэр буолла. Наһараалдары нэһиликэ баһылыгын солбуйааччыта А. М. Петров туттарда. Көр-күлүү дьоро кизһэтэ сага талааннары кыламанатта.

К. ЕРЕМЕЕВ

Тэрилтэ — салайааччытынан

**ОЛОХПУТ УЙГУТУН
ТУПСАРЫЫГА**

Үөдэй нэһиликтэр баччаанга дылы айылга гааһа кыайан кирибэтэ. Оттор мас кэрдиитэ сыллата ыраатан иһэр. Кэлин сылларга саас аайы халаан уута дэриэбинэни ылан, олохтоохтор көһүү түбүгэр түһэллэр. Ол да буоллар бу 1000-тан тахса нэһиликтээх улуус биэр бөдөн нэһиликтэ реформа долгунугар саба оҕустарбакка үлэли-хамсыы, үөрэнэ олохтор. Хаһыат корреспондента нэһиликэ баһылыга М.Д. Соловьеву көрсөн кэспэти.

— Максим Дмитриевич, республика үрдүнэн кизиник таргыммыт «Үтүө дьыалалар» чарчылэринэн 2002-2005 сылларга туох былааны ылыныгыт?

— Быһыл сааскыттан спортивнай саала тутуутун сагалыахпыт. Онно 300 куб. м. бэрэбинэ наада. Үөһэ алаастарытыгар бөдөн тиниттэр бүппүттэрэ ыраатта. Онон кэрийи сылдьан, талан көрдөр былааннаахпыт. Бу нэдиэлэргэ Ю.Г. Эверстов салайааччылаах, түөрт киһилээх, биэр трактордаах биригээдэ тахсар. Трактор уматыга суох. Улуус дьаһалтатынан ыйытан көрдөхпүтүнэ ити боппурост республикага быһаарылырын кэтэһэбит дириллэр. Саалабыт түһэр сирэ ситэ чуолкайдана илик. Оскуола таһыгар эбэтэр урут балыһа тутулла сылдыбыт сиригэр түһэриэхпит диин былааннаахпыт. Олохтоох нэһиликтээх, ордук ыччаттар спортивнай сааланы тутууну өйүүллэр.

— Тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын үрдэтиигэ туох үлэни ытыарыт?

— Бастаан туран тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын үксэтигэ туһанылыбыт икки мауныга ытытыбыт. Онно табыра оһорооччулары, баһынай хаһаайыстыбаларын, кооперативтары, биэрдиилэни ыаллары кытта кэспэтигит уонна сүбэлэстибит. Бородууксуйаны элбэтии былаана улуустан кэлбитэ. Ол курдук быһыл сайыны 120 тн. хортуонспуйу, 100 тн. одуруот аһын, 390 тн. үүтү, 26 тн. эти туттарыны соруудахтары тиздилиннилэр. Ааспыт сыллаахха нэһиликэ «Ас-Үөл» ГУП-ка 500-кэ тн. үүтү туттарбыта. Ол төлөбүрө 1 мөл. солк. кэринин баччаанга диэри кыайан ыла иликпит. Үүт туттарыыга ааспыт сайын үүт сыатын быһаарыһа көтүтүүлэр таһаарылыбыттар. Ол түмүгэр үүт туттарыааччылар ночоотурбуттара. Быһыл сайын ити сыһыаны хатылаамаахха. Саатар 10 күнгэ биэрдэ үүт сыатын тутар пуунга быһаарар наада. Сотору кэминэн «Ас-Үөл» ГУП үлэһиттэрэ манна кэлэн сайынны үлэлэрин кэспэтиэхтэхтэр, иһтэрин аахсыахтаахтар. Нэ-

һиликкэ «Хоту» кооператив арыыны оһорор заводу баара кыайан үлэлээбэт. Ону «Ас-Үөл» ГУП «Хоту» КП-ны кытта дуоһабардаһан үлэлэтэрэ наада.

Сүөһү уонна сылгы ахсааннарын үксэтэр ыһыны иһин, хотуһаны кэһэтэр былааннаахпыт. Билигин уруккутааҕар үс төгүл аһыах 544 ынахтаахпыт. Быһыл күһүн элбэх сүөһүнү өлөрбөккө иһтиэхпит. Нэһиликкэ 600-кэ сылгы баар. Сылгылар ахсааннарын эмиэ элбэтиэхпит.

Үөдэйгэ оһурутуу үүннэрэргэ элбэх бааһыналар баалларын кыайан туһаммаппыт. Билигин ыһыбыт инээ кыараҕас. Урукку өттүгэр соххос да эрдэхпитинэ наар сүөһү иһтигигэр охтубуспут. Ыһыны суоҕа. Ходуһа сирэ элбэх. Ону кыайан барытын оттообоппут. Оннооҕор арыылар ходуһалар хаалаллар. Биричиинэтигэр баржабыт суоҕа. Оттуу кириэрбитигэр-тахсарбытыгар атын сирдэртэн баржаны наймылаһабыт. Сүөһү ахсаана элбээтэһинэ элбэх окко наадыһаахпыт. Оччогуна ходуһа сирэ кэһиэр. Ходуһабыт сирэ элбэх буолан кимизэх баһарар наймыга биэрэбит. Ходуһаны атын да улуустарга наймылаһаахпыт сөп. Сайынны кэмнэ сүөһүлэрбит сайылаахка мэхчиилэр.

Совхозтар ыһыллыыларын сааһа биэрдиилээн дьоннор ылыт техникаларга эргэрдэ. Сааттан саананы ылар үп-харчы суох. Онон нэһиликкэ хаһаайыстыбалар уонна биэрдиилээн дьон кооперацияһан эр үлэлээтэхтэринэ бородууксуйаны ылыахтара. Быһырын «Радан» уонна «Хоту» кооперативтар кыттыһан биэр оттуур эвонону тэрийэн үлэлэтииттэрэ. Ону биһирээн бийыл салгыыр былааннаахтар. Баһынайдар сир хорутуутугар, оһуруот олоһуутугар, хомууруугар эмиэ кыттыһан үлэлэтэхтэринэ эр кыайылаах буолуоһун таба өйдөөтүлэр.

— Кэлин сылларга талаан уута эһиги нэһиликкитин саас аайы 100 бырыһыан ылар буолла. Бийыл сааскы ууну туох бэлэмнээх көрсөхпүтү?

— Билгэлээччилэр эгэллэринэн бийыл муус чараас, аар халын, онон уу кэлэрэ буолуо. Ааспыт сайын билиги туһаайылыгынан өрүс сүннүн дириңэтигэ земснаряд үлэлээбитэ. Төһө объёмнаах үлэ

ытыгылыбытын билбэппин. Саас өрүс эһиги иһинэ харар учаастактарын мууһун эрбэтиэхтээхтэр. Итинник үлэни былырын эмиэ ыппыттар.

Кулун тутар 25 күнүгэр халаан уутун комиссиятын тэрийдибит. 11 киһиттэн састааптаах комиссия сааскы халаан ууттар бэлэмнэни үлэтин сүрүнүнэн ытыаҕа. Хас биридир түөлбөлөрүнэн, уон кырдалларынан эппиэттээх дьоннору анаатыбыт. Кинилэр хас биридир киһи хаһан, ханна көһөрүн быһаараллар. Уу кэлиитигэр дэриэбинэргэ биэр даһыны киһи, сүөһү, сылгы хаалыа суохтаахтар. Анаммыт дьон олохтоохтор көһүүгэ бэлэмнэнэллэрин хонтуруоллуохтаахтар. Уу кэлэрин чуһаһыгар ууну кэтиир поһу тэрийэн үлэлэтиэхпит. Уу хаамытын күннэри-түүннэри билэ оһуруохпут. Хас биридир тэрилтэ сааскы халаан уутун бэлэмнээх көрсөхтээх. Ону туһааннаах сулууспар биллэрлэр. Холбоһура, атыы-эргиэн тэрилтэлэр нэһиликтээх баһылыгын хааччылаахтара. Оттон балыһа эминэн-томуна. Транспортын туһунан сулууска дьарыктанар. ЖКХ, оскуола, ор тэрилтэлэрэ бэйэлэрин эбээһинэстэрин толоруохтаахтар. Ууттан сэрэхтээх буолууга комиссия кэмтитэн көмүгэр мунһахтары былааннары уонна туһааннаах дьаһаллары ылына.

— Кэлин кэмнэ нэһиликтээх, ордук ыччат арыгылыыларын туһунан үгэс кэспэти иһтигэ туох үлэ ытылаарыт?

— Үөдэй нэһиликтэр арыгыны испэттэр диір кыахпыт суох. Биридирдээн дьон, оннооҕор ыаллар уохтаах уунан утахтанар түбэлтэлэрэ баар буолааччы. Сэбизскэй кэм сааһа арыгылааһыны утары охсуһуу куускэ ытыллара. Биэр эмэ киһи арыгылаан айдаардаһына, үлэтигэр тахсыбатаһына тэрилтэтигэр дьүүлэнэрэ уонна мизрэгэ тардыллар. Билигин Үөдэй тэрилтэлэрин, хаһаайыстыбаларын салайааччылары нэһиликкэ чөл олоһу түстүүр үлэни наар нэһиликэ дьаһалтатыгар соннуулар. Бу күннэргэ I Хомустаахха уонна Үөдэйгэ А.П. Голиков участкавай инспекторынан аһанна. Нэһиликкэ уохтаах утарынан эргинэр «точкалар» бааллар. Олору тутан дьүүллэн, мизрэлээн

көрөбүт да туһа суох. Инникитин итинник дьону харыларыттан харбаахпытна эр сөптөөх эппиэктардар кыахтаахпыт. Арыгылардан эмтэттэхпитинэ иккистээн иһэллэр.

Чөл олоһу нэһиликтээх ортогугар пропагандалыыр үлэни биэс түөлбөнэн ытыабыт, спорт көрүннэригэр күрэхтэһиннэри, фестиваллары, конкурстары тэрийэбит. Нэһиликтээх дьарыктаах буоларыгар туһааннаах үлэни былааннаахтык ытыабыт. Сага спортивнай саала тутулуһуна үгүс ыччат илгэн бириэмэтин културнайдык атаарыа диин эрэллээхпит. Улууска чөл олоһу тутуһар Түбэ нэһиликтин баай опытын туһанаарга кыһаллабыт. Устунан чөл олохтоох нэһиликтэр буоларбыт диин баһа санаалаахпыт.

— Анардас үлэни кини тыһынаах буолбат. Дьон сыһыаннаһар аналаах туох дьаһаллар ытылааһаллар?

— Сотору таһыта үс нэһиликэ (Партизан, I Хомустаах, Үөдэй) кыраһаабай кыргыттары конкурстары Үөдэйгэ ытытыбыт. Нэһиликтээх сүрдээһини тизиргээн, кулууппуттар баппат элбэх киһи кэллэ. Ол да иһин ити кизһэ 6,5 тыһ. солк. билиэт атылаһанна.

Конкурскэ 9 кыыс үчүгүйдик бэлэмнэнэн кэлбиттэр. Маша Баншева (I Хом.) кыайылааһынан таһыста. Эдуарда Яковлева (Үөдэй), Настя Степанова (I Хом.) бириистээх миэстэлэргэ тигистилэр. Кинилэр бэйэлэрин билиһиннэрдилэр, талааннарын көрдөрдүлэр. Астаабыт астарын, тикпит тагастарын нэһиликтээх уонна жюри дьүүлэригэр таһаардылар.

Муус устарга биэр дойдутаахпыт, СР үтүөлээх артыһа Владимир Татаринов бириһигэр ырыа конкурсу ытытабыт. Онон Үөдэй, I Хомустаах, Партизан уонна Хатын Арыы нэһиликтэрэ кытталлар. Кэлэр сылларга ити конкурсу гитараһан ырыага ытыахпыт. Онон бастаан улуус нэһиликтэрэ, кэлин республика улуустара, куораттара кыттыахтара.

Билигин кэмнэ ыччаты иһти-үөрэтин сорукара хаһаангытааһар да сыгытык тураллар. Олохтоох оскуолабыт олус эргэрдэ. Онон урут тутуллан испит кулууп таас

дьэтин ситэрэн, оскуола оһостуохпут. Бырайыага бэлэм буолла, тутуу былааннаһар кирибэ. Олохтоох кулууппут дьэтигэр ирдэбилгэ эппиэттээбэт. Сағаны тутарга үп-харчы көстүбэт. Онон саатар эргэ кулууппутун салтан кэһитиннэрибит диин баһа санаалаахпыт. Итинни тэһэ улуус киининээһи кырдыаһтар дьэлэлэрин курдук балаһаны тутууга нэһиликэ олохтоохторун түмүөхпүт.

— Айылга гааһа Партизан бөһүөлэгэр кирибэ. Эһиги хаһан тийиһиһ?

— Үөдэйгэ айылга гааһа кириэрэ чуолкайдана илик. Гааһы киллэрэринэн дьарыктанар үс тэрилтэ мунһааһан баран гаас баттааһына тийибэт диин быһаардылар. Гаас баттааһына Нам с. алта атм. тэһиһэр. Ити баттааһын айылга гааһын Үөдэйгэ кыайан тизрпэтэ чуолкайданна. Онон улуус киинигэр ГРП тутан гаас баттааһынын икки төгүл үрдэттэххэ эрэ Үөдэйгэ гаас күөх уота умайар кыахтаах. Аны итинник улахан баттааһыны Үөдэйгэ дылы тардыллыбыт турбалар уйаллар дуо диин ыйыты ыскүүр. Хамаһатта—Никольская икки ардыларынаагы трассага иһэрдиһлээх (шовтаах) турбалар ууруллубуттар. Олор үрдүк баттааһыны уйуулар саарбахтардаах. Хайдарын да иһин нэһиликкэ айылга гааһа кэһиэ диин эрэлбитин сүтэрбэспит.

— Бэйэни салайыныыга кириигэ тугу эһиги эһиги?

— Биһиги сага дьаһал олоххо кириэрэ туһар. Бэйэни салайыныыны үчүгүйдик билбэспит. Хаһыаттан, телевизортан информацияны ылабыт. Бэйэни салайыныыга нэһиликтэһин киллэрэхпитинэ билиги улуус дьаһалтатынан тутулуга суох буолуохтаахпыт. Бюджеппытын республикага кириэн көмүскүүхпүт. Улууһунан кириэр бука ордук буолуо. Букуулдуу элбэх. Государственной Мунһаа Ил Түмэн сорох депутаттара бэйэни салайыныыга кириһини утараллар. Кылааһынай ыксаабакка, барытын ааһан-суоттаан көрөн баран, этаптарынан кириэр ордук буолуоҕа. Бэйэни салайыныыга киридэххэ кыра нэһиликтэр балаһыанньалара ыарыыра буолуо.

— Максим Дмитриевич, элбэх сонуннаах кэспэтин иһин, «Эһиги» хаһыат аһааччыларын махталларын тизирэбин. Билиһиги букуурдаах кэмнэ ыар олох буураһыгар самнары оһуһтарбакка үлэһэн-хамсаан иһигит диики буулуурдаахтык тардылыырыгытыгар баһарабыт.

Кэспэти

Виталий СЫРОМЯТНИКОВ

БЭЧЭЭТТЭММЭТЭ ДИЭН

ХОМОЙУМАН

(Суруктары ырытты)

Бары билэргит курдук улуус-таары «Энцисли» хаһыаты тэрийэн таһаарааччылар үһүбүт: СР правительствота, улуус дьаһалтата уонна билиги, редакция коллектива. Ол да иһин правительство ытар политикатын өйөөһүнүгэ, сырдаттыга ордук улахан болломтону уура сатыыбыт: чөл олоҕу пропагандалааһын, дьыэ-уот экономикатын бөрөгөтүүнү уонна «Сахам сирэ — XXI үйэ» диэн девизинан ытыллар үтүө дьаһалар хамсааһынарын сырдаттыбыт. Оттон улуус дьаһалтатын докумуннара: баһылык таһаарар дьаһаллар, коллегия уураахтара, улуус мунньаһын быһаарыылара, дьаһалта эппиэттээх үлэллэригэр сэдэхтик суруйар биэр эмэ ыстатыйалара төһө сатанарынан тутта тахсалларыгар кыһаллабыт.

2002 сыл 5-ый түмүгүнэн редакция 440-ча сурук киирдэ. Ол аата үлэ күнүн ахсын ортотунан 7-8 суругу тутубат. Билиги сурук элбэтигэр үөрбүт уонна кыах баарынан күн сырдыгын көрдөрө сатыыбыт. Хомойуох иһин хаһыаптыт кээмэйэ кыра, онуоха эбии бырааһыннык күннэрибит элбэх буоланнар, типография сүгүн үлэлээбэккэ, нүөмэрдэрибит сотору-сотору көтүтүлүлүлэр. Ону хос иһин уктаран ситэһтэрэ сатыыбыт да, киирбит суруктары барытын кэмгэр бачээтиир кыах сии биэр суох. Шриби аччатын сымэн көрбүт да көдүүһө кыра. Хата, «хаһыаккыт шрибэ олус кыра, кыайан аахпаппыт» диэн үксүн ара саастаах аараччылартан сэмэлээһин тылларын эрэ истэбит.

Билиги манньк балаһыаньа алаахпыттын билээччи арыах. Суруйан ааралыттар хаһыан да тахсыахтааһын курдук санааччылар эмиз бааллар. Эбэтэр, бүгүн ааралан баран, «сарсынгны хаһыакка тахсар дуо?» диэн ыйытан соһутааччылар. Редакция үлэллэртэр уочараттаах нүөмэр оҕорууну 3-4 хонук иннигитэн салгылыттар, оччоор эрэ хаһыаптыт болдьохтоох күнүгэ-дьылга тахсара хааччылар. Онон кэлэр өттүгэр билиэхэ суруйааччылар итинни учуоттуургутугар көрдөһөбүт.

Бу камгэ редакция бартыбы-алыгар балаһаа сурук мунньулунна. Итилэр бары айар үлэллэртэринини чочулан, бачээккэ барарды оҕоһулан, компьютерга тахталынан ытталлар. Ол да үрдүнэн хаһан бачээтэнэллэрэ билибэт, «уочараттыллар». Сорохтор суолталара сүтэн архы-ыпка да бараллар. Онон сибээстээн оро салтаргыгар уонна оскуолаларга сыһыаннаах арыах суругу ырытыһан мунгуданарга тийдибит.

Хамаатта орто оскуолатын английскай тылга учуутала М. Корякин английскай тыл учууталларыгар ытыллыбыт аналлаах семинар туһунан информацията өссө ахсынны ыйга киирбитэ. Бастаан быыбардар матырыйаалларга үтүрүттэрэн, онтон Сага дьыллааһы нүөмэр кэлэн, салгыы бырааһынныктык буоланнар кэмгэр бачээтэммэккэ хаалбыта. Автор суруйарынан семинар бастакы чааһыгар гимназия учууталлара Л.П. Голюкова, Г.Г. Макарова уонна Л.Г. Голюкова аһаҕас уроктары үрдүк таһымнаахтык биэрбиттэр. Ити уроктарга оҕолор английскайды бэйэлэрин санааларын холкутук этэллэр, бэрлэлибит соруудахтары чопчу толордоллорго чорботон билиэтэммит. Семинар иккис чааһыгар «Аммосовскай аарыыларга» үөрэнээччилэр научнай конференцияларга буолбут. Манна улуу киһи олоһун уонна үлэтин сырдаттыга суруллубут үлэлэри английскай тылыннан дакылааттаан иһитиннэрбиттэр. Барыта 10 дакылаат истилибит. Семинарга сылдьыбыт учууталлар үлэлэригэр олус элбэҕи, сананы эбинэн өрө көтөдүлүн тарҕастыттарын М. Корякин бэлэтиир.

Билиэхэ өрүү суруйар К. Еремеев I Хомустаахха кыраайы үөрэтэр музей дьийэтигэр директор Н.В. Константинова уонна уруһуй, черчение урогун учуу-

тала Л.Н. Степанова быыстапка-саалатын аспыттарын туһунан кэпсиир. Тохсунньу уонна олунньу ыйдарга худуһунньук Е.М. Шапошников оро саас айылланы кытта ситимнэһиллэрин көрдөрбүт уруһуйдарын быыстапкага буолбут. Бу быыстапканы Намнаагы Э. Сивцев аатынан галерея директора Е.П. Павлова адалан туруорбутугар махтанар. Быыстапкага сылдьыбыттар «Сүүстэ истибиттээхэр биридэ көрбүт ордук» диһиллэрини улахан аһык аһыттан сылдьыбыттар. Үөдэй дегсадын сабиздессэ Е.Г. Неустроева спортивнай саала тутуутугар көмөлөспүт бар дьонугар махталын билиги хаһыаптыт нөүгө тириэрдэргэ холломмут. Кини «Хоту» коллективнай предприятиега улахан махталын тириэрдэр. Саала ис бараанын үлэтин ситэригэ матырыйаалынан уонна оҕоһуутун толорууга үлэлэспит дьоннорго барыларыгар барга махталын тириэрдэр.

Хамаатта орто оскуолатын 5 «б» кылааһын үөрэнээччилэрэ Күннэй Кононова уонна Галия Гоголева «Оҕолор түмөр, көлүлүү» диэн суруктарыгар киилэр оскуолаларыгар үлэллэр «Кустун» оро тэрилтэтин үлэтин-хамнаһын туһунан кэпсииллэр. Бу тэрилтэ иһинэн тэриллибит этэрээттэр үлэлэрин көлүлүү сылтан быйыл «Сыл этэрээтэ» күрэх биллэриллибит. Бу күрэх сылы быһа ытыллар эбит уонна үөрэх дьылын бүтүтүгэр түмүк тахсыахтаах. Итиннэхэ чизппэр аайы үөрэх хаачыстыбата, төһө элбэх куруһуока, секцияга сыдыра, кабинеты көрдүү, этэрээт мунуга, аһаҕас тэрээһиннэр о.д.а. ытыллыахтаахтара киилэриллэбит. Маны тэҥ «Хамаатта — мин дойдум» чинчийэр үлэ ытыллыахтаах эбит.

Галия Гоголева өссө биэр матырыйаала бачээтэммэккэ хаалбыта олус кыһылаах. Галия туттар тыла-өһө ылбары, итиннэхэ кини саха тылын куруһугар сылдьан эбии дьарыктанара көмөлөспүтэ чуолкай. Галия санаатын түһэрбэккэ салгыы суруйа турдаһына, ааҕааччылары улахан кэрэхсэтиэх чинчилээх. Хаһыат үлэтигэр ысман бардаһына, килин суруналыыс да буолар кыахтаах курдук көрдүбүт. Кини иккис сурутар дьүөгэтэ Ксюша Алексеева туһунан кэпсиир. Ксюша хоһоон суруйарынан утумнаахтык дьарыктанар эбит. Галия кини суруйбут хоһоонноруттан түөрдү талан ылыһыт. Ойгон биэр сөбүлээбиһит бу баар.

ИЙЭМ ҮӨРҮҮТЭ

Күн күөл үрдүгэр кылбайар
Күн күөх халлааһына мичээ-рэр

Күн сибээжини тэтэрдэр
Күн дьол сарбанатын ыһар.
Күрдү күн үтүө мичээригэр
Мин ийэм үөрүтүтэ тэһиһэр.

Галия кылаас салайааччыта Елизавета Анемподистовнаттан уонна саха тылын куруһуогун салайааччытыттан Юрчана Юрьевнаттан интервью ылаттаабыт да араспаанньаларын «умнугалаан» кэбиспит. Кэлэр өттүгэр манньк куруубай сыһыан таһаарбатыгар көрдөһө эитибит.

Салбан орто оскуолатын учуутала Н. Жиркова улуус оскуолаларын ИЗО, черчение, үлэ уроктарын учууталларын семинара буолбутун туһунан суруга эмиз туһаныллыбаха хаала.

Э.С. Сивцев аатынан Намнаагы художественнай музейга «Оро айымньытын эйгэтэ» диэн үлэлэр быыстапкалара аһыллыбытын туһунан музей научнай үлэһитэ Т.Ф. Павлова киллэрибит информацията эмиз туһаныллыбата.

Билиэхэ киллэриилэр суруктардан көрдөххө эдэр ыһычтар буочардара көстүбэт. Киилэр тутунан дьарыктаналлар, иһитиннэрииллэр улахан таабырын буолбут чинчилээх. Кэлэр өттүгэр ыһычтар билиги хаһыаптытын кытта сибээстэһэллэригэр баҕарыа эитибит.

Григорий ЭВЕРСТОВ,
редакцияга киирэр сурук-тары бэрийээччи

Хаһыаптыгар үлэ-хамнас, үчүгэй дьон туһунан элбэх киһи олус сөпкө суруйаллар. Ол иһин мин ону-суну суруйбакка улуһум, дьонум-сэргэм олоһор ханнык эмэ көмөлөөх, туһалаах буоларай ханнык дьим-мин дьон, салайааччы өйүн-санаатын хамсаатары итэстэри, ону хайдах туоратар онкуллары суруйа сатыыбын. Онтукабын ити быстах-быстах бычыахтатан, тырыта ты-ытыллан туһаннаах ситимэ быстан кинэх аһыһардаах киһи өйүгэр түһүтүтүөт суох буолан хаалар. Сорохтор холобура элбэх дьин ааҕа да барбаттар үһү. Онон Өндөрөй иллэрээ сыллаагы, былырынныгы, быйылгы да суруйуулары өйдөөбөтөр баа буолбатах. Былыр брошюра диэн баар буолар этэ. Он-нука тахсара эбитэ буоллар үөрэх-тээхпит дин сананар да дьонго ту-һалаах буолуо этэ. Барытын билэр курдук санаааччы (ордук салал-тата) элбэх ээ. Ол иһин тыл ыһы-гынным, баалааман! Холобур, «Саха тыла тоҕо сыһыһарый?» диэн суруйууга барыта да буолба-тар балайда (түөрт сүүсчэ) дьин-нээх саха тыллара нууччалыгы ты-лыннан солбуй-лан этиллэр буолтарын су-руйбутум. Хайа уонна ну-уучалыгы тылга көһүүгэ тохто-хтох, ытаһа буола сылды-рын, ону хай-дах тохтоту-охха сөбүн энин туһунан сийилин сурул-лубута. Ону брошюра кур-дук таһаарта-рар миэхэ олох кыа-лы-ба-т суол.

Өндөрөй онон бу турбут боппуруос сөптөөх. «Боппуруос» диэн нууччалыгыт-тан киирбит тылы атыннык кыайан солбуй-батым. Ону Дьарааһын Мааркап, бы-растыгыт» диэбит. Маны мин са-хатынан көрүүм эрэ, нууччалыгыт-тан мин, ис өйдөбүлүм биэрэр атын этинэн солбуйан. Холобур, «Онон бу турбут боппуруос сөптөөх» диэ-ни «Сөптөөх этии, өйдөбүл көтөдүлүбүт», эбэтэр «Сөптөөх этини оҕорбүт», «Кэмгэр сөптөөх тылы көтөхтө» о.д.а. диэххэ сөп. Дьарааһын Мааркап диэн эмиз ну-уучалыгы этин. Нууччалар даһыны урдүктүк туттар киилэригэр, холобур, Президент Владимир Путин, поэт В. Высоцкий диэхтэрэ. Көннөрү мас кэрдээччини «Дровосек (лесозагот-овитель)» Иванов Иван, эбэтэр оскуо-ла оҕотун «Попов Сема» диэхтэрэ. Саха маннай хантан хааннааҕа, ким-тэн кииһээҕэ быһаарыллан этиллэр, онтон ким диэн ааттааҕа этиллэр. Холобур, Тыгын уола Таас Улуунах. Тыгын (Дыгын) уолаттара элбэх бу-оллахтара дии. Олор байэлэрин би-лиһиннэрэллэригэр урут аҕаларын этэр буолуохтаахтар. Мин да бил-сэрбөр «Герасим Марков» диэбэппин «Мааркап Дьарааһын дьиммин» ди-ибин. «Бырастыгыт (прости)» эмиз нуучча тыла. Сахалыгыт: «Баалаа-ма», «Бука диэн баалаама», «Хом са-наама», «Хоргутума» энин буолара буолуо.

Мин санаабар сага киирэр ну-учча тыллара киирэллэр киирэн бүтөн тураллар. Аны омук тыллара нуучча да, саха да тылыгар киирэл-лэр элбээн эрэр. Онон арааһа са-таан куоппаппыт буолуо. Ол тынан баран олору сахалыы эттээн-сиин-нээн, сахалыы куттаан, сахалыы до-ррорноон (аксынанан) саҕарар-быт саха тылын арыһы да үйэтигэ этэ. Билигин билиги сахалыы саҕа-та наар нууччалыы доррорноон (аксынанан) эрэр. Омук биэр ура-тыта кини саҕатын иһиллэр дорро-но ээ. Аксыаммыт нууччалыы ула-рийан саҕабыт олох нууччалыы саҕа курдук иһиллэр буолла, арай оруота (рода) эрэ суох. Нуучча уо-на саха саналарын иһиллэр дорро-нонорун уратыта ол-бу кыыл-сүөл саҕаларын үтүктүүлэригэр да көстөр. Холобур, нуучча көрөн са-ҕатын «Жыякает» дири, оттон саха «маатыргылар» эбэтэр «мэтиргир» дири: Нуучча ыт үрэрин «гав-гав» диэрэ, саха «ам-ам» эбэтэр «ар-ар», «ар-бур» диэрэ. Хайата ордук май-гыһыһарый? Билиги аксыаммытын сүтэрэммит Ийэ Айылҕабытыгар

улахан сүтүгү, аһыһыны оҕоруох-пут. Ол иһин буолуо мин «наука» ыраастык нууччалыы этини бэйэм саҕарарбар сөп түбэһиннэрэн «но-уука» диэбиппин үөлээннээҕим Өндөрөй: «уо» дифтону (дифтогу-ну) доррорноон аастаһыннарыы-буурабыланы куруубайдык (си-рэйэ-хараҕа суох, тосту-туора, ороо-баһыттан, бүк баттаан М.Д.) кэһии буолар» диэбит. Мин тылга оро эрдэхпиттэн мөлгөүм туһунан суруйан турабын. Өндөрөй тылы барка билэригэр мэккиэр суох. Оно-ноор мин төрүт истибэтэх «триф-тон» диэн өйдөбүлү билэр эбит. Ол да буоллар саха аксынаныгар сөп түбөһөр Новгородов алпаабытыгар кыратык эбэн-сабан көһөр киһи, билигин нууччалыы алпаабыкка тирээрибит тылбыт быраабылата балай да уларыһаа иһи.

Билиги маннайгы үөрэхтээхтэр-бит наар нуучалыы үөрэммит буол-ланнар уонна сахалыы алпаабыт суоҕа харгыс буолбута буолуо (Нов-городов ол иһин сахатын тылын харыстаан алпаабыт айдаҕа, улуу ботуруйуот эбит) үлэлэрин баһый-ар омук-нуучча тылынан суруйал-

«улуус мунньаҕа буолар», «улуус мунньаҕар тыл эттим» диэн саха-лы саҕарар этилэр. Быйыл «улус-най мунньах буолар» диэн наар «улуснай» дири буолтар. Ити улуус мунньаҕар кыттар, салалтага сыһы-аннаах, үөрэхтээх дьоннорбут тыл-лара. Арай биэр эмэ итинник саҕа-рар кырдыаҕас оскуола оҕолорун көрсүһүүгэ (оро өйө хоморой уонна умнуллубат, кытаанахтык инэр) «Четырнадцатый февраль Совет Старейшин улуснай мунньаҕар сы-рыттым» диэтин, диһиллэр ээ. Ман-ныгы истэ (учууталларыннан, дьий-эттигэр эмиз) үөрэммит оро улаатан салайааччы буолларына: «Двадцать четвертай январь Президент та-һаарыт постановлениеиетн парла-ментскай слушаниеиэ обсуждаиэ-аатыбыт» диэрэ. Ону истибит бэйэ-тин көлүөнэтэ көнөрү киһи: «Общим, ол президентскэй укааһы обсуждаиэиэ каризити, хата, сроч-но местнэй жилищно-коммуналь-най, социальн-бытовой состоиин-ебыт тула выступайдыаҕын, уонна ол же направлениенан үлэиэхтэ. Ж рабочай планы конкретно точнай-даан, дататын четко ыйан, онно

кимнэх прямой, от-ветственной лицо буолуохтаахтарын протоколга занеси-гыһан баран, мест-ной управление за-конугар наладисе буолан наслег голова-тыгар наказа-та оҕорудун или поста-новлениета утверди-гыһааха. Оччоҕо население соци-альной зашитата страдайдыа суоҕа» диэрэ. Билигин да итинник маарын-нырдык саҕаран эрээбит. Аны 2-3 сы-лынан тох буолар. Итини үөрэхтээх дьон истиһиллэр-барыта сахалыы курдук иһиллэрэ бу-олуо, оттон оро ис-тинтигэр олох саха-лы сага буоллаҕа дии. Дьининэн бары-та нуучча тыла хаа-һыласпытта уонна нууччалыы өйү-са-нааны инэрэр. Ити

СЭНЭЭРИНИ
Ой дуораана ЫЛАН Ой дуораана
СЭРГЭХСИДИМ

Үөлээннээҕим КЭБЭЭКЭП ӨНДӨРӨЙ 16.03.02. «Энцисли» хаһыакка таһаартарбыт «Сэнээриилэри күүтэбит» диэн мин быйыл «Саха саҕата сатарыйар» диэн төбөлөөх тыл туһунан ыстатыйабын астыммытын туһунан уонна тыл үөрэхтээхтэрин сэнээриилэрин күүтэбит диэн суруйбутун ааҕан баран олус сэргэхсийдим. Атаспар сиртэн халлаанга диэри махтанабын. Кини мин тылы суруйууларым сага киһитэ сахатынан сылдыарыгар көмөлөөх буолуохтааһын туһунан олус сөпкө өйдөөбүт. Ол эрэри балырын «Саха тыла тоҕо сыһыһарый?» диэн хаһыат 5 нүөмэригэр тахсыталаабыт ыстатыйабын сирийэн аахпатах эбит. Онно тэҥнээтэххэ быйылгым бэрт кыратык тэһитэ түһэн өйдөтүү, сөргүтүү эрэ курдук буоллаҕа дии.

лар эбит. Ол иһин саха тылын сыы-һырдыгы түргэтээбит эбит. Оноо-рор саха уус-уран лэртэтууратын төрүттээбит улуу киһибит, Өксөкүлээх «Кэрэ кыыс» диэни «Кыраһыалай кыыс» (красивая де-вушка) диэбит хоһоон баар. Оччо-тоогу суруйааччыларбыт бырдагы «кумаар» (комар) диэбиттэр. Оннук нууччалыгы көһүү киилэргэ эл-бэх, билигин этэ да барыллыбат. Мин киилэри холууннара буолба-тахпын. Киилэр эмиз билиги кур-дук дьоннортон табыстахтара дии. Кини буолан баран сыспат буолуо дуо, эгэ нууччалыгы кэмгэр.

Саха саҕатын нууччалыгы көһөрөн эрэр нуучча тылын төрүт «скай», «ай» диэн сыһыһарылар-тан ончу аккаастанар кыаллыбата биллэр. Арыах тылы туттуохха сөп эрэри билигин билиги ити сыһы-һыларга чөмүччү көһөн эрээбит. Ол аата төрүт нуучча тылыгар. 02.03.02. «Саха сирэ» хаһыакка «Кыргызкай Республика Президентэ Аскар Ака-ев» диэн суруллубут. Сыл анараа өттүгэр маны сахалыы соус «Кыр-гызтан Республикатын Президентэ Аскар Акаев» диэн эбэтэр дөссө са-хатынан «Кыргызскэ Респубулукуэ-тин Бэрэсидийэ Аскаар Акааиан» диэ эбиттэрэ дуу... Билигин Пенс-ионнай фондга (бизнсийэ пуондаты-гар), Россияскай Федерацияга (Арасыйа Бэдэрээссийэтигэр) энин диэн наар «ай»-ынан, «скайынан» саҕараллар, суруйаллар. Оноо-рор билиги улахан суруйааччыларбыт: «Музыкальнай догуһуоллааһыны көмөлөһүннэрэн» диһиллэр. Саха-лы: «Муусукаан догуһуоллааһы-ны көмөлөһүннэрэн» дири тоҕо са-тамматый? Суруйааччылар саатар литература хаһыатын «Литератур-най хаһыат» (лэртэтуура хаһыа-та) диэ суох этилэр. Информацион-най-музыкальнай программа (ин-формационно-музыкальная программа). Эмиз сирэйинэн быһа тылбаас, дөссө «айдаах». Оттон маны сахалыы «Иһитиннэри уо-на муусука барыгыраамата» дири тоҕо түктэри буолуой? Манньк «скайдаан», «айдаан» тыһынчат-тан тахса тылы нууччалыы тыһы-наатыбыт. Ол иһин манньк тыл-тан-өстөн сэдиптээн «Ты сиригэр аналлаах переада (бизрии) дири буолулар. Былырынныгы диэри би-һиэхэ «улуус мунньаҕар бардым»,

курдук нууччалыы өйө-санааҕа оустаран бэйэбит төрүт сахалыы тылларбыт ис өйдөбүллэрин, суол-таларын умнан эрэбит. Холобур, «Үнүү күрөһэ», «Ырыа күрөһэ», «Араас күрэхтэри ытабыт» ди-иллэр. Бу түктэригэр «Күрэх» диэн тыл «күрөһи» диэн суолталаах. Дьининэн «үңкүү күрөһэ» диэн бу-олуохтаах. «Күрөс», «күрөстэһин», «күрөс былдыаһы», «күрөстэс» барыта күрэхтэһиһэ түтүллэр тыллар.

17.03.02. арааһыаҕа Мэнгэ-Хангалас чулуу, кырдыаҕас суруна-лыһа: «Аһыгы суруналыыстар на-һа сыыс тыллара туттар буоллу-лар» диэн хомойорун биллэрэн баран, аны бэйэтэ саха тылын сыы-һырдык барда. «Билиги трудово-й стажыт биданнаабыт дьоммут» энин диэн кэспэсин, элбэх нуучча-лы тылы туттан, сымсаһан кэбис-тэ. Саатар «Билиги үлэбит ыстаа-һа биданнаабыт дьоммут» эбэтэр иннэ туттуллар икки нууччалыы тылы туман: «Билиги үлэлэби-тит биданнааҕа дии» диэтин саха киһитэ ордук ыһыһа уонна нууч-чалыгы көһүүгэ ытаһа буолуута аччыа этэ.

Бары нууччалыгы көһөн эрэр быһыһылаахпыт. Отут сааһа туола да илигинэ суорума суолламмыт саха улуу байыэтэ Уйбаан Арбы-та 90 сааһа 2003 сыл бүтэһигэр ту-оларыгар анаан Майа гимназиятын төрүт сиргэ-туомга (төрүт култу-ураҕа) уонна саха тылыгар учуута-ла Т.Е. Слободчикова уонна нуучча тылын учуутала Р.П. Шарина са-лалталарынан оролор бэйэтэ айым-ньыларыгар анаан 7 дакылааты су-руйбуттар — алтата нууччалыы, бири эрэ сахалыы (16.03.02. «Өлүөнэ сарсыардата» литератуу-ра хаһыата). Бу саха улуу байыэтин сахалыы хоһооннорун оролор нууч-ча тылынан ырытан эрэллэр эбит, дөссө төрүт сиргэ-туомга уһуйу-лар оролор. Саатар нуучча бэйиэ-тин тылаахтарын нууччалыы ыры-тар эрэри. Бу саха тыла, саҕата тэспиллэн эрэрин көрдөрөр. Бары барыта сап саттан сатанар. Онон бэйэбит да билбэппитинэн саха бу-олан бүтөн эрэбит быһыһылаах. Хай-дах өрүһү эрэбит, туту тобулабыт. Сүбэлээҕ, саха саҕалаахтар, омугу салтааччылар!

Мааркап ДЬАРААҤЫН

Муус устар 13 күнэ — мууһу аннынан күөгүлээһинкэ Г.А. КОРЯКИН бириһигэр

I республикатаабы күрэхтэһи

Суруйар киһи
биһиги улуус
бар-дьонугар килгик
билибит,
уос номоҕор сымдар
олохтоот, ылээт
Корякин Григорий
Афанасьевич — Нам
оройуонун Бочуоттаах
гражданина,
РСФСР үбүн туйгуна,
РСФСР булчуттарын
уонна балыксыттарын
уопастыбатын
Бочуоттаах чилиэнэ.

Төрөөбүт сирэ-дойдута Нам улууһун I Ситтэ нэһилиэгэ. Аҕата Афанасий Андреевич Корякин (Саҕыннах уола) Токой аратын ууһуттан төрүттээх, бэрт дьаһаллаах, саталлаах дьонун ыал аҕата икки олоххо олохтоот. Бастагы кэргэнигэр түүрт оҕолоох, иккис кэргэнигэр кини ийэтэ Евдокия Гаврильевна. Аҕата Гаврил Кириллович Новгородов — Утуунньук Ситтэҕэ Хааннаах Утэһэ дьон сиргэ олохсуйбут. Биригэ төрөөбүтүгэр тохсуолар (биэс уол, түүрт кыыс), «онон барыта уон үс оҕону иитэн дьон оҕорбута» диэри.

Саҕыннахтар олохторо Куйах дьон күүлүрдүгэр. Балыктаан, бултаан, сүөһүнү иитэн, саамай мунгу-таан 30-ча ынары, 20-чэ сылынны туталлара, элбэх дьон кэргэн сайын оттоон, кыһын көрөн кыстаталлар. Дьылларын талгэһиттэн салгы итиэнэ Суор Уйата дьон ааттаах сиргэ аагарыттан ордук бааһынаах сүл аһы сэлэһиннэ, дьэһимизин ыспыттар. Күһүн күрэх саҕана күүлэргэ мунхалаан, кыһын сымалыһарга быһаттаан, балыгы баайдарга астаһан, бурдук, сизмэ, чэй, табах, туус, арсынай таҥас булунар эбиттэр.

Григорий Афанасьевич төрөөбүт сыла миитэрэпкэтин быһытынан (кэники көһүннэ), бэйэтэ да этэриннэ, 1915 сыл кулун тутар 30 күнүгэр. Оттон паспорттан саҕаланар бары атын докумуоннарыгар 1917 сыл кулун тутар 30 күнүгэр, онон төрөөбүтэ 85 сылын туолар. Түүрт кылааһы 1925 с. бүтөрбүт, учуутала Сивцев Василий Кононович (Так-кы уола).

Улэтин 1927 сылтан сир түгэтигэр дьокутааттарга суруксуту-нан, 1930 сылтан колхозка суотчу-тунан саҕалыыр. Сэригэ бастагы хомуурга барыт, 1946 с. эргилли-бит. Түүрт бааһырыт үһүс груп-палаах иибэллэнт оҕорбуттар. Ити сыл Салбаһан Анна Ивановнаны кэргэн ылбыт.

1948 сылтан Намга райфин от-делыгар, 1968 сылтан булчуттар уопастыбаларыгар быыбарданан председателинэ өлүүгөр диэри (1990 с.) үлээбүтэ. Ситтэҕэ Ха-нчалытаагы приписной хаһаайысты-ба тэриллэнтин баһылаан-көһүлэ-

эн ыспыта, үлэ бөтүнү көрсүбүтэ. Базаҕа дьон-от туттарыта, кэлэр дьону кытта үлэ. Сайын сир аһын хомуура, балыктааһын, бултааһын тэрээһинэ, күһүн муус турдаҕына мунхалааһын күрээ.

Киргизлэй Афанасьевич бэйэтэ да салайааччылары, көннөрү дьону кытта бэрт быһаарылаахтык кэп-сэтэрэ, хайаан да тылыгар киллэрэ-рэ, сөп дэппитэ эрэ баара, сатаан түмэрэ, тылыгар турара, убааста-тара, убаастыра. Кини өлбүтүн кэниэ Ханчалытаагы приписной ха-һаайыстыба эстибитэ, ыһыллан ха-албыта.

Тэбэнэтэ киридэрэ кэпсээнтэ кириэр гына, дьон уоһуттан түспэт дьээбэлэри тэрийэр түгэннэрттэн кэпсээн аһарыам.

Биригэ Ханчалытаагы база ту-туута саҕаланар сайыннар биһиги икки мотуордаах оҕолорунан ай-аннаан Чаалаһанга тиийдибит. Оч-чолорго манна Киров аатынан со-вхоз фермата баара. Урдук биэрэ-кэ дьон тутуллар бэрэбинэлэр быыстарыгар Киргизлэйдиин бала-аккалары тардабыт, кэргэнэ Суоп-пуйа чэй өрө, ас бэлэмни сырытта. Биһиги ферма ыалларыгар таҕыс-тыбыт. Дьылларга дьон баара бил-либэт, быһыта, эр дьон оттуу, ыанньыксыттар хаптаҕасты тар-баспыттар. Ити түүртүгүр ыам саҕа-на этэ. Бастагы дьыаҕа киридибит, Киргизлэй сонньуа түһэн баран:

— Вэй эрэ, биһиги Суопшуйаны күлүү оҕостуохха эрэ, — диэт, эр-кингэ ыһаммыт эрэһиннэ этэрбэни ылан Маайыка (Мария Игнатьевна Попова) оронугар маарылла бала-акка тардыллан турарыгар, орон аҕары тирийдэрин быһынан этэр-бэстэрин аан диэки тилэһиннэ умса-ры кыбыталаан кэбистэ. Кини ха-алла, мин Суопшуйа тиийэн:

— Ороньорун Ма-айыка оронугар балаак-ка иһигэр сытар, ыгыр-дым да кэлбэт, тахсан көрөбүн дуо? — диэби-пэр Суопшуйа хап-сабар ферма диэки сайбайа турда. Батыһан таҕыс-тым. Дьыаҕа кириэн «бу илиһэй уола тур, сы-тыан дуо, чэй сойдо» диэн саппыкыны тарпы-та — оҕордо түстэ. Ойокки ардыгар Киргизлэй, кэ-нибитигэр аанга турар эбит:

— Бу дьоннор туох-ха батылакалаһа сылды-арыт, аһы барыаһыт, — дии-ди тараһын имэринэ-имэринэ күлэ. Суопшуйа:

— Баайылар, миһин элэх оҕос-тодот дуу, чэйдий барыаһыт, — ди-этэ, күлэн кэбистэ холку-сэмэй ба-райыт.

Киргизлэй илиитигэр кыанар эбит этэ. Чэйдээн баран, толору бен-

зин кутуллубут тимир уһаатын икки сиксигиттэн тутан биэрэккэ холку-тук, оҕочо иһиттэн ылан, туруоран кэбистэ. Туруору биэрэк 3-4 метр үрдүктээтэ. Оччолорго мин күммэр сылдыарым, ол уһааты оннуттан сыҕарытарым да биллибэт, оттон тийэрбитигэр хаптаһын устун төкүнүтэн түһэрбиппит. Кини ити кэмгэ 60-тан лаппа тахсыбыт кэмэ.

Нөгүс сылыгар биһиги балаакка туруорбут биэрэпкитигэр үс ааннаах уһун дьыа ту-туллубута. Күһүн күрэх мунхалыгар биригэ дьэ тэ-риллэн балыктыы оло-буһпун. Хас да хоммуһун. Оҕоһун бэрэбинэһин чугаһыгар кэһэ утуйаа-ры сыттаһыта, Хаты-рыттан Кэбээйи суолун тутуһан М. К. Аммосов аатынан совхоз партко-мун секретара Сивцев Н. И., кылаабынай инженер Попов П. Н. уонна суоп-паркиридилэр.

— Балыксыттар до-рооболорун, — диэт, бо-куойа суох остуолга үс буюкканы туруордулар (тас танаастара бэргэһэ-лэриттэн атына суоҕа), остуол аттыгар ыскамы-айкаа олоҕдулар.

— Хайа, дьэ балык-сыттар хайдаххыт, Байанайгыт теһенү бэри-стэ, — диэн буолла. Ос-туолтан чугас оронноох Мырык Бэстэригэ (Ба-һылай) ороньор:

— Оттон эһиги, ки-интэн сылдыар дьон, со-нуһугутун ыһан кэби-һин, — диэтэ.

Николай Иванович

ар буолуохтаах, ол ыһах иһиттэн ылаҕа дуу, хайдах-хайдаһыт, — диэн саҕа аллайыт, малын-салын барардыы хомунна.

— Ээ, Григорий Афанасьевич, хайа, бу оҕох кэнигэр утуйар эби-кин дуу, эн эмээхсиниг буолбатах, Илинги Кытай ороньорун эмээх-синин хаайыттар, — диэн буолла. Дьыаҕа баар дьон күлэн тоҕо барды-лар, ороньордору арааһыйанан

«ЭНСИЭЛИ» конкурсугар

КИРГИЗЛЭЙ КЭРЭМЭС КИҢИ ЭТЭ

бэрт элээх соҕустук:

— Соһуммут диэн, арай, Мао эмээхсинин хаһан кэбистилэр, со-торутааһыта, — диэтэ.

Кыра тохтобул буолла, ким да саҕарбат. Оҕох кэнигэр оронго сытар Киргизлэй ороньор:

— Эмээхсиним буйунаа да күннэргэ сүөһү өлөрүүтүгэр сылды-

аан дойдуну сонунун иэстэ сытарын бил-лэр буоллар, үөннэммитин сэрий-дилэр. Утуйар кэлиэ дуо, остуол тула оҕорон ирэ-хоро кэпсэтин та-рыста, Киргизлэй кэпсээнтэ кири-дэ ити. Кини туһунан араас көрүдүөстөөх номохтор элбэхтэр, доҕотторо, табаарыстара билигин да умнубаттар.

Мин кылгас ахтыбын урукку оройуоннаагы булчуттар уопасты-баларын председатели Григорий Афанасьевич Корякинга аһыбын. «Кыһыл Сулус» уордун кавалера, сэри ветерана этэ.

Кинини 1965 сылтан билэбин. Хатырыкка колхоз кылаабынай бухгалтерын солбуйааччынан үлэ-лин олордохпуна Сэбиэт секретарынан быыбардаабыттар. Оччо-лорго нэһилиэк иһигэр баар бары бытархай үлэлэри Сэбиэт секретары толорор. Булчуттар төлүүр ус-нуостарын хомуйууну, ботуруон атытын толорон кириэн бары-тым. Убу туттара оройуонга кири-дим. Булчуттар уопастыбалара хаһа үлэлирин ылларан, Лесхоз уулуссага турар Лесхоз хонтуора-тыгар тиийбүтүм, кыра аан хоско үлэли оҕолорлор эбит. Г. А. Коря-кины аан маҕнай онно билистим. Ааһын-суолбун ыйыттан: «Дьэ ма-ладьас, харчыгы киллэрбиккин» диэн хайгыы түһэн баран кэпсээн сорудах бөрүнү биэрди. Булчуттары кытта хайдах үлэлиир, усунуоһу хомуйуу туһунан. Онгон ылаата ый аайы көрсөт, кэпсэтэр буолан бар-быһыт.

1975 сылтан Хатырыкка почтаҕа начальнигы солбуйааччынан үлээ-битим. 1979 сыллаахха оҕолорбун художественнай оскуола үөрэттэрэ-эри Намга көһөн кирибипит. Оччо-тооу почта үлэтэ байыаннай үлэ курдук аһиһтээх, үлэ чааһыгар ха-на да бьыкпэт этибит. Кэһэ дьыа-бар кэллэхпинэ (кыһын) оҕом таһырдыа олбуор баҕаһыгар мэкчиргэ курдук биһиги кэһэ мэлээртиннэ оҕолор

буолара.

Биир күн иһиттим: «Коря-кин бухгалтер куорат киһити-гэр эргэ барыт, бухгалтер көрдөһө сылдыар» диэн. Телефонунан бухгалтерьынан ыл эрэ диэн көрдөстүм. Киһим өрө көтө түстэ: «Оо, былыргы бэйэм үлэһи-тим, икки илибинэн ылабын» диэ-тэ...

Г. А. Корякин киһи быһыты-нан наһаа үчүгэй, көрдөх-нарда-х, тизхэ тыллаах-өстөөх киһи этэ, олус чизиниэ. Отчуотун бэйэтэ бэрэбиэркэлээбэккэ ресохотобце-ствоҕа куоракка олох ыппат этэ. Биир да солкубайы унаты-туора ороскуоттаабат этибит.

Улэтигэр олус эппиэттээх, рес-публикаҕа охотобцествоҕа улахан аһыгытаһынан туһанара. Ол кур-дук, холобур, тайах билиэтин биһи-ги, охоттар, эрдэттэн харчы хомуй-ан кириэн ыларбыт, онно билиэти ыллара миһин кытара, бэйэтэ ки-рибэт. Атын оройуоннар бары уоча-раттаан ыллалар, мин, соротох-дахтар, быһа, уочарата суох ыла-бын уонна куруук эһи көрдүүбүт, онно киһи сурук суруйар эрэ, быһа-гымматтар: «Мао ороньор бухгал-тера» диэннэр балайда ылсар эти-бит.

Булт тэрилин: илими, ботуруо-ну, араас каллибдаах саалары, бу-лака кэтэр көстүүм, илим куукула-тын о. д. а. элбэх көрүнү таһааран атылыбыт. Республика обще-ствотыгар Николай Делыхов ыска-лаакка үлэлиирэ. «Дойдум дьон»

«БУ ЭЙИЭХЭ БЫЛААТ ЫТТЫЛАР»

диэн көстүбэт табаары куду анныа-ра.

Мунхалааһынга көр-нар бөрө: «Мантан Чаалаһанга мунхаҕа ба-рарга охоттар наһаа наадалар» дэ-һэллэр. Ким да «Мао» диэбэт, бары «Григорий Афанасьевич» дии-ди-лэр, кэтээн, былдыһа-былдыһа үчүгэй массыһаа оҕолорон илдьэ бараллар. Чаалаһан балык бөрүнү тизиннэ тэнүүтэ: «Мао оло-ро, бара охсуохха» дииллэр, «эн биһи хааларбыт буолуо» диэн күллэрэр ахан этэ.

Григорий Афанасьевич күлгэ кириэн туона үктээн баран, угуор тахсан сытар буолар, тахсым чар-дааты кэтээн тэстэрэр, балык бөрүнү ылабыт, астык бөрө. Кини өлбүтүн кэниэ туона үктээн онь-онноһоллор, балык ылбаһыт. Ону көрөн оҕорон: «Оо, ороньор туона үктүүрү астык да этэ» дэһэн ула-ханньык ахтар этибит. Ол курдук ах-тыһааннаах этэ.

Биригэ: «Биһиги оройуонмуту-гар тоҕо охот дьыаҕа туттарба-пыт?» диэн тыл көтөхпүтүм, лесхоз биир быһааа хонугар үлэли оло-рон. Ити 1989 сыллаахха этэ. Ону Григорий Афанасьевич: «Хайа кэп-питинэн туттуохпугуй» диэбит. Ол аата кини ылдыларын билиммит. Лесхоз хонтуората умайан, дьыа-тэ суох хааллыбыт. Промохота диэн баара, арайах кэмгэ онно оҕолорон

үлээтибит. Григорий Афанасьевич улаханньык ылдыһан бюл-летенгэ сыл-

дыбыта. Промохота салалтата «дьыаҕаҕа таҕыс» диэн кэмэ кэлби-тэ. Ыксаан республика охотун той-оноугар Корякин Ким Александровича кириэн: «Бу тухары харчы бөрүнү туттардыбыт, дьыа атыһы-ларга үптэ аҕалыт» диэн туруорсан, билигин Жирков С. С. оҕолор дьыа-тин Непомнящий диэн киһиттэн атыһылаһан, биир мунугун ларек оностон үлээбэтиб. Григорий Афанасьевич балыһаҕа сытан ис-тэн үөрбүтэ аҕай. Ол олордохпуна республика охотун председатели көрө кэлэ сылдыан: «Пахай, ма-һыһыныт бу эрэ дуо?» диэн сирэн турда, төһө эмэ уларыттаран онот-торбутум үрдүнэн. Эй ылан «ула-хан маһыһынаах дьыа туттара-быт, харчыга көр» диэбиһэр: «Дьэ харчы биэрэбит, туттар» диэтэ. Ити кэмгэ Дьяконов Михаил Николае-вич саҕа үлэли сылдыра. Массы-һаҕа оһоллоһон сыл аһара сыппы-та. Эмээ соҕотох хааллым, ол да бу-оллар харчыбын мебельдэйдэргэ уктаран, мас ылаах буоллубут. «Сыл бүтэрэ чугаһаата, харчыны төттөрү ыһабыт, буруус мас суох» диэтир. «Дьыа лафет маһынан да тутуллар, тизтэрэбин» диэн лес-хоз массыһаа кэпсээн, бэйэм тас-таран турабын. Ити курдук охото-бцество дьылэммитэ.

Үлэбит бары көрүнүгүн респу-бликаҕа үс сыл субуруччу Кыһыл

Мин уонтан тахса сыл кэригэр дьыаһыттар да, сиргэ да биригэ сыл-дыар буолан, сэригэ сылдыһытын туһунан ыйыталастаахха, манньык быһаара:

— Сэри толоонун саҕаланна-һыттан бүтүөр диэри атахпынан мэ-эрэйдэбим. Кыһалҕаны, тоҕору, ачыктылары, эрэйи эгэрбинэн ты-ырыбым. Сэри дьон көтөрү ытар буолбатах, кинини кытта өлөрсөт, дьону бултаһар издээн издээн, ал-дыархай алдыархайа, буулдыа ака-ары буолбатах, ордук кини амта-нын биллэххинэ, миннигэһэ суоһун биллэһит. Сэригэ сипили-майгы ал-дыанар үлүгэрэ, сипигэр түһэрин. Биллэн турар, арааһы көрбүтүм, өлүү аттыгар хаамар курдуга. Дуу-һаһын көмүскээн, ким урут тутту-бут, тулуурдаах, кыахтаах тыһы-һын толунуһун. Өстөөх өлөрө-өһөрө үөрэҕи барбыт, ону баһылаабыт үөдөн. Немец дьону намтата саныыр, сэниир, улаатым-сык омок быһыһааҕа. Бэрт бэрдэ баһыйдаҕа дии — нуучча норуота чаччы кыахтаах, модун буолан кы-айыһаах таҕыстаҕа.

Барахсаттар кизгэ өйдөөх-сана-алаах, тулуурдаах омоктар, биһиги курдук кыралары-кыамматтары омнуолаабакка, күс оҕотун курдук батыһыһаран, илини-арҕаһы оччо билбэттэри көрөн илдьэ сылды-һыттарыгар барҕа махтал.

Итиэнтэн атыны кэпсээбэтэҕэ, сөбүлээбэт этэ.

— Олохпор хомолтом диэн, бас-такытынан, сэригэ эрэйи эппинэн билбим, иккиһинэн, таһыгар кэргэ-ним өлөн хаалан, алта оҕо соҕо-тох хааламмын кыһалҕаны көрсүбүтүм, кэлин миһ санаабын та-бар дьахтар түбэспэтэҕэ даҕаны, ма-ачаха ийэ оҕолор санааларын тап-пат эбит, ол да ғынар бэйэм үлэби-нэн-хамнаһынан сирдэрбэккэ, дьон кэпсэтигэр сырыттым, саамай куһа-һана диэн олоххо, үлэҕэ үөрэҕэ суох буолар баар эбит, специалист буол-батаһым абалаах, чэ биір киһи оло-һун олордум, — диэһэтэбитэ бу дой-дуттан бараары сытан.

Кэлин, өлбүтүн кэниэ, өссө биір оҕолоһор билинэ. Корякин Прокопий Григорьевич, киһи Дьокускай куоракка оҕолор, президент уонна правительство транспортнай тэри-лэтигэр биригэһириһэн үлэһип.

Муус устар 13 күнүгэр Корякин Григорий Афанасьевич кизингэр ыһыттар балыктааһынга рес-публиканскай күрэхтэһи тэрилли-битэ махталлаах. Олорбут дьыаһын уулуссатыгар (Набережная диэн сүүрбэччэ дьыаһыт) кини аатын иһэрэн, үйэтигэр боппуруоһу олох-тоох уопастыба үрдүкү былаас-тарга туруорсара буоллар өссө ор-дук буолуо этэ.

Е. КОЛМОГОВ-БЫДЫ

Знамя ылбыһыт биһиэхэ букатын хаалбыта.

Григорий Афанасьевич киһи туһугар улахан кыһамньытын уура-ра, үлэтэ суогу үлэһипрэ, дьыаҕа суогу дьыаһыт. Ол курдук элбэх оҕолоһор Прокопьевтары аанньа үлэтэ суох, оҕолор дьыаҕа суох сы-рыттаһарына булан Чаалаһанга таһааран үлэһит оҕостон, онтон, булт сезона бүһүтүн кэниэ, Сал-баһанга сүөһү үлэтигэр совхозка вертолётунан көһөрөн таһааран үлэһит бөрө оҕортоото. Билигин бу ыаллар оҕолоро онно улаатан, бары үөрөнөн үлэһит бэттэрэ буолан оло-роллор.

Миэхэ да наһаа үчүгэй сыһыан-нааҕа, улахан ирдэбиллээх этэ. Биір сыл республикаҕа отчуоттуур мун-һахтан тахсан үлэтигэр кэллэ. «Дьэ сонунуҕ» диэн ыйыталаһым. Угүһү санаарбакка, «бу эйиэхэ былаат ыһыттылар» диэн баран остуолбар суулаах таһаһы уурда. «Бириэмийэ былаат ыһыттахтара» дии санаан үрэйэн көрбүтүм Кыһыл Знамя бу-олан үөртэ. Ол аата мин үлэбин бэйэ-этэ улаханньык сыналаабыт. 50 са-асын туоларбар «булгуччу үбүлүгүгүн оҕор» диэн онотторбута. «Урал» мотоцикл фондатын, кыһыл көмүс биһилэх, бочотунай грамота бэрдэрбитэ.

Үлэбитигэр былааны толордор-бут эрэ квартал аайы бириэмийэ ыларбыт. Ресохот кэлин эргэ да бу-оллар массыһаа биригэ, ону миэ-хэ биэртэр. Григорий Афанасье-вичтыһи биригэ үлээбэтиб саамай үчүгэй сылларым этэ.

Анна АММОСОВА

Доруобуйа баар — күндү баай

СЭЛЛИКТЭН СЭРЭНИЭХХЭЙИН!

Бу ыйтан саалаан улуу-с нэһиликтэрин олохто-охторун ЯНИИТ флюоро-биригээдэ тахсан көрүүтүгэр, бастаан өрүс уугуор сытар нэһиликтэргэ бараллара былааннаар. Флюоробиригээдэ былы-рын тахсыбата, онон сэлликтээх киһи арыах буолуллубута. 2000 сылга нэһиликтэргэ барыта би-ригээдэ күүһүнэн 4125 киһи 28 хонукка көрдөрбүтэ, онно тыҥа ис-кэнэ — 3, сэлликтээх — 5, эхинококк — 2 киһи бу-луллубута. Өссө да элбэх ыарыы көстүүтүгэр өрүс уугуор нэһиликтэргэ элэктричество күүһэ мөлтөх буолан түһэрип ха-ачыстыбата мөлтөх этэ.

Ону таһынан П. Хомуста-ах, Арбын, Түбэ, Таастаах, Граф Бирээгэ, Никольская, I Хомустаах дэриэбинэлэ-рин баһылыктара, меуу-литтэргэ флюорографияга дьон кэлитин үчүгүйдик тэрийбэтэхтэрэ, онон көрдөрүү бырыһыана арыах этэ. Итиччэ кэлэн биэрбит саҥа флюороаппа-раакка, улаус, республика үтүмэн элбэх үбэ ороску-оттанырын үрдүнэн дьон кэлэн көрдөрбөтө ойдоммот. Тоҕо эрэ Көбөкөн, Салбаан, Хаты-рык, Хамаатта, Модут нэ-һиликтээхлэрэ 98-80% көрдөрбүттэрэ, онтон үөһэ ааттаммыт нэһиликтэр тоҕо кыһамматтар?

2000 сылга тыҥа сэлли-гинэн 16 улахан киһи ыал-дыбыта биллибитэ, олор-тон 12-тэ флюорография-нан буолуллубута. Ааспыт сылга 9 улахан киһи тыҥа сэллигинэн ыарыда, олортон 8 киһи флюорографиянан буол-лубута.

Флюорография ыарыы улаата илигинэ эрдэ, ыарыах ыалдыбытын бэйэтэ да билэ илигинэ, диагноһу туруорар соҕо-х нымма буолар диир Россия да, аан дойду да үрдүнэн билинэллэр.

2000 сылга тыҥа сэлли-гинэн 16 улахан киһи ыал-дыбыта биллибитэ, олор-тон 12-тэ флюорография-нан буолуллубута. Ааспыт сылга 9 улахан киһи тыҥа сэллигинэн ыарыда, олортон 8 киһи флюорографиянан буол-лубута.

Флюорография ыарыы улаата илигинэ эрдэ, ыарыах ыалдыбытын бэйэтэ да билэ илигинэ, диагноһу туруорар соҕо-х нымма буолар диир Россия да, аан дойду да үрдүнэн билинэллэр.

К. ШАМАЕВА,
үрдүк категориялаах
фтизиатр,
тубдиспансер
кыл. врача

Кытарары кыһыһаама, былайга быдыатыма

ИТИНИИ ТЭНИТИИ КЭСКИЛЛЭЭХ

Дьэбэ-уокка ордук тыа сиригэр үлэ-түбүккэ үтүрүттэрэн испиксикни, за-жигалканы түбүһүх хаалла-ры баар суол. Кырачаанна-ры өрүүтүн харах далайгар тутуу эмиз кыаллыбат. Ол со-дулугар олунньу 22 күнүгэр Нам улуунугар Хамааттаҕа аад амырынын алдьархайа ааннаабыта. Аммосовтар дьыалэрин баһаарыгар 4 уон-на 1,5 саастаах оҕолору бы-лайга быдыаммыттар. Олунньу 7 чыһыллыгыгар манньк хомолтолоох быһы-лааннар Аммаҕа уонна Үөһэ Бүлүү Боотулутугар боулу-талаабыттар. Туппай тул-дукчааннар, мэнигийээн биэ-бэккэлэр билингэ-көрүүгэ аһара тардыһылаахтар. Улахаттары «тоҕо да тоҕо» диин ыйыталаһыларынан үүһэ-хаайа эймэниэтэллэрин бэркэ билэбит. Бу өркөн үлүскэннэрин «ол куһаҥа, ити чыычый» диин үөрөтүл-үтүтэн саалаан харыстанар дьоруу уһуууну таһынан көмүскэллээх өйдөбүлү

ингэриэххэ сөп эбит. «Россия кооперацията» хаһыат олунньу 23 күнүгэрэ нүөмэригэр «Героине — че-тыре года» диин төбөлөөх ыстатыйа бэчээттэммитэ. Ааспыт сыл бүтүүтэ Башкорт-остан Бирскэй оройуонун Печенкино дэриэбинэтигэр 4 саастаах Настя Десяткина кутааламмыт дьыалттан кыра-чаан балтын уонна быраатын таһаартаан быһаатабыт. Элбэх оҕолоох пайчиктаах Десяткиннар быстах олорор сиринэн хаачылыбыттар. Республика Президентэ Мур-тазы Рахимов дьаһалынан Настяҕа сирэй счот аһыллан 20 тыһ. солк. суумалаах сбе-регательнай кииниксэ тут-тарбыттар. Уурдарытын кэзмэйэ кыыс сокуоннай саа-һын туолуор дьэри бырыһы-анын суотугар эбиллэ сыты-ахтаах. Оттон хорсун оҕону иппит Десяткиннар саҥа кизгэ дьытутан биэрэргэ анал үр республика бюджетттан тыгырыллыбыт.

А. НОВГОРДОВ

АНЫГЫ УЙЭ АРАХСЫСПАТ АРТЫҤА

Бу — интэриэһинэй!

Компьютер! Ильяч баста-кы лампочкатын, патефону, үрүҥ-хара көстүүлээх теле-визоры соторутаагыта баһы-лаабыт курдук аҥа саастаах көлүөнэ бу аныгы үйэ тэри-лэ техника аһара уустук, ба-рыны бары сатыыр көрүҥүнэн буолар.

Бийиги олохпугуттар ком-пьютер олус түргэнник дьо-һун мистэтигэр булла. Киһи-лэр бары тэрилтэлэргэ, оску-олаарга баар буоллурар. Хас бөһүөлэ аайы Президент елкатыгар сылдьан бастагы Президент М.Е. Николаевтан компьютер бэлэктэппит оҕолордоох ыаллар бааллар.

Хатырык орто оскуола-тыгар информатика кабине-та кизгэ-куон, олус тусарай, сылаас кабинетка баар, ма-на 12 компьютер туруорул-лубут. Кабинет сырдыга, көмүскүүр экраннар, үлэти-ир мистэлэр, өнгөр санитар-най нуормаларга уонна ирдэ-биллэргэ бары өттүнэн эппи-эттииллэр. Информатика кабинеттэргэ 7-11 кылаас үөрэнээччилэр дьарыкта-наллар. Оттон 7-с кылаас үөрэнээччилэрэ Коля Пота-пов, Коля Колодезников, Руслан Кейметиев көрбөккө

уон тарбарынан бэчээттээһин ыһыматыгар ситиһилээхтик үөрэнэллэр, киһилэр мань оскуола музейин, кабинеттары кизгэтигэр туһаныахтара.

Сотурутаагыта инфор-матика кабинеттэн бастагы преподователь Н.В. Поро-тов салалтатынан компьютерга үөрэниэн бары баҕалаахтар-га куруһуок аһыллына. Бэчэ-эттээһингэ уонна таблица-лары онорууга оскуола дьы-аланы бэрийээччи Н.В. Соропова үөрэтэр. Баҕалаах олус элбэҕэ билингэ. Аан бас-тагынан компьютеры Хаты-рык орто оскуолатын салы-ааччылар, учууталлара ба-һылаатылар. Онтон салгыы араас саастаах уонна идэлэ-эх дьон үөрэнэ кэллилэр.

Мин бу куруһуокка дьа-рыктаммыт кэккэ дьонно-рон: «Туох соруктаах манна

үөрэнигит, тугу туһаны-гыт?» — диин ыйыты би-зироби. Онуоха оскуола дирек-торун иитэр үлэҕэ солбуя-аччы Алена Николаевна Потапова маньк хоруйдуур: «Компьютеры туһаныыга үөрэниэн бийиги бэйэбит бы-һааччы үлэбитигэр олус ту-һаныыбыт, аны дьыаланы бэ-рийээччини эбии норууска-лартан төлөрүттүбүт».

Бу куруһуокка Хатырык дьаһалтатыттан специали-ст М.Е. Слепцова, бухгалтер О.В. Кайгародова, М. Аммосов аатынан музей үлэһитэ М.И. Лукинова, учаастактаагы балыһа сизэстэрэ П.В. Бу-гаева, Маймаҕаттан үлэ-тэ суох С.И. Куличкина, Хатырык дьэсэдин итээччигэ С.Н. Семенова уонна бу строка-лар автордара дьарыктанан ситиһилээхтик түмүктээти-бит. Бийиги бары Николай Васильевич Пороковка, На-дежда Васильевна Соропо-ваҕа дьыэбитигэр тэйбэккэ салгы үлэбитигэр, үөрэхпи-тигэр туһалаах билиилэри уонна дьоруудары баһылаа-быһытыгар олус диин мах-танабыт.

Хатырык орто оскуола-тын директора Я.Е. Коряки-на Николай Васильевичи үрдүк профессиональной та-һымнаах специалист быһы-тынан сыналаһырын эттэ. Аны юридическай сирэй ста-туһун ыллахтарына оскуола информатика кабинетин базатыгар Нам улуунун хоту эңгэр бөһүөлэктэригэр баҕ-лаахтары компьютеры туһа-нарга үөрэтэр курстары аһа-р баҕалаахтарын кэспээтэ. Ин-тернеккэ холбонуу сибээс мөлтөһүнэн онуоха-маньаха дьэри ыра санаа буолар, мань таһынан ламинатор ап-парат атылаһар баҕалаах-тар. Киһилэр ыра санаалара, дьонго туһалыыр былаан-нара олоххо киирэрэгэр ба-ҕарыабыт.

А. КУЛИЧКИНА,
таһыат общ. корр.,
Хатырык

БИЛЭРИИЛЭР

Администрация с. Намцы срочно собирает от населения плату за однофазные счетчики с поверкой по 800 руб. на-личными.

II Хомустаах орто оскуола төрүттэммитэ 70 сылы туоларынан онно үлэлээбит кырдыас ветеран учууталлар уонна оскуола кырдыас выпускниктарыныгырылыра:

1. Үлэлээбит, үөрэммит оскуолабыт саҥа үйө эрчим ылан кэскиллээхтик сайдарыгар, эдэр ыччаты олоххо үчүгэй бэ-лэннээх, билиилээх дьон буолалларын ситиһэр сыалтан 1000 солк. материальнай көмөнү онороргуттар,
2. Бары оскуолаҥа бүтүрбит выпускниктар бу кэрэхсэ-биллээх түгүгү кэлэн бэйэбит ахтыларгытын, баҕа санаа-ларгытын үөрэммит кыһабыт инники сайдытыгар олук уураҥа актыбынайдык кыттын. Р/с Фонд школы 42301810376190018940/01

II Хомустаах кырдыас ветеран учууталлара уонна кырдыас выпускниктара

Считать недействительным утерянное свидетельство по постановке на учет налогового органа ИНН 140022599, вы-данное на имя Протопопова Куприяна Николаевича.

Считать недействительным утерянный военный билет ЖЧ № 2037871, выданный на имя Степанова Федота Серге-евича.

Считать недействительным утерянный паспорт IV-СН № 537394, выданный Намским РОВД 1986 г. на имя Яковлева Сергея Юрьевича.

УЧУПЭЭ ПЫЛААР

Олодум үтүө доҕорун, кэргэммин, ытыктыыр арабытын, тапталлаах эһэбитин ПЕСТРЯКОВ МИР НИКОЛАЕВИЧ 50 сыл кырыа кыһынын, сандал сааһын, күөх сайынын, көмүс күһүнүн этэнгэ туораан үөрүүлээх үбүлүгүн үтүө күнүнэн ие сүрэхпиттэн эбэрдэлибит.

Эн эрэллээх кэргэн, амаара аҕа, күндү эһэ буолан, улахан ыал кытаанах тирэҕэ буолангыны бийиги олохпугун дьолунаан толоруон.

Ол иһин күндү киһибитигэр барҕа махталбытын, үтүө ба-ҕабытын аныбыт. Эрүү манньк доруобай сылдьан үлэли-хамсыы, үөрэ-көтө бийиги олохпугун араҥачылыы сылдь-аргар баҕарыт.

Кэргэмик, кыргыттарың Сардаана, Настя, Мотя, Нерюнгримтан уолуң Степан, Наташа, Дашенька

СЭРЭНИН: ХАМТАРААН!

Кулун тутар 20-30 күнүгэр Нам улуунугар суолга тахсар быһылааннар ахсаан-нарын намтарга сыаллаах «Пешеход» операция ыты-лына. Сүрүн болҕомто оҕолор уулуссага сэрэхтээх буолалларын хааччылыыга ууруллар. Биллэрин курдук,

сааскы каникултан саалаан халлаан сылһыан оҕолор таһыр-дыаттан киирбэт буолаллар, ону кытта суолга араас быһы-лаанга түбэһэн оһоллонон түбэлтэлэрэ, ордук сайын элби-ир. Ол курдук ааспыт сылга республика үрдүнэн 671 ДТП буолбут, онно 174 киһи тыһына быстыбыт, 976 киһи дэгнэм-мит буоллара, олортон 159 быһылаан (18 %) 16 саастары-гар диари саастаах оҕолору кытта сибээстээх, олорго 19 оҕо өлбүт, 150 оҕо эчэйбит. Уруккуну кытта тэгнээтэххэ бу көрдөрүү үүмүт. Оттон 2002 с. 2 ыйын ылан көрдөххө, ДТП уопсай ахсааньтан (105 быһылаанга 23 киһи өлбүт, 16 киһи эчэйбит) 22 түбэлтэтигэр 2 оҕо өлбүт, 20 оҕо эчэйбит. Бу көрдөрүүлэр ааспыт сыл маньк кэмнн кытта тэгнээтэххэ 22,2 % уонна 17,6 % улаппыттар. Суол быһылааннарыгар үксү 7-14 саастаах оҕолор түбэһэллэр, ол курдук бу дьыл тохсуньутугар-олуньутугар буолбут аварияларга өлбүттэр 50,0 % -на, дэгнэммиттэр 65 % -на оччо саастаахтар, олортон үгүстэрэ - пешеходтар (81,8 %). Ону тэгэ ааспыт сылга 13 оҕо массыннара оҕолорго сылдьан, 9 оҕо велосипедынан о.д.а. сыл-дьан аварияга түбэспиттэр. Былырын сыл устата, 2000 сылы кытта тэгнээтэххэ, суол быһылааннарыгар түбэспит оҕолор ахсааннара 1,3 % үрдээбит, оттон оҕо өлүүлээх авариялар ахсааннара 72,7 % -нан элбээбит. Өссө биһир кутталлаах көстүү - бийиги республикабытыгар оҕолор аварияга түбэспиттэрин көрдөрүүтэ Россия үрдүнэн уопсай көрдөрүүнү аһара түһэн 18,2 % -на тэгнэспит (Россия 13,9 %). Бу сыһынаралар оскуолаарга уонна төрөппүттэр өттүлэриттэн автотранспорт сырыта күн-түүн элбээн иһэр билингини кэмиз оҕолор суолга сэрэхтээх сылдьалларын хааччылыыга сөптөөх болҕомто ууруллубатын туоһулулар. Оҕолор суолга сэрэхтээх боу-луу быраабылаларын сатыы да, велосипедынан, мопедынан да, пассажир да быһытынан сылдьан билиэхтээхтэр. Ону ситиһэргэ оскуола уонна төрөппүттэр өттүлэриттэн сөптөөх болҕомто уурулунарына эрэ суолга куттал арыһаҕа.

Улууска ытытыллыбыт «Пешеход» операция кэмизгэр ОГИБДД былааннамыт тэрээһиннэри ытта, ол курдук үөрөх тэрилтэлэригэр суолга куттала суох боулууга аналлаах уруоктар, төрөппүттэр муһунахтара, суол бэлэһэлэрин бэрэ-бизкэлээһин, пешеходтар уонна водителлэр быраабыланы кэһиллэрин тохтотор сыаллаах рейддэр ытытыллылар.

Л. НОВГОРДОВА

2 апреля 2002 г. около 13 ч. на перекрестке улиц Чернышевского и Ч. Винокурова а/м ВАЗ-2106 совершила наезд на малолетнего ребенка. Просьба очевидцев данного происшествия позвонить следователю Намского УОВД по тел. 2-13-57 в течение рабочего времени и по тел. 2-12-21 в любое время.

Күндү кыһыһа, кэргэмни, ийэм СИБЦЕВА Любовь Михайловна б.д. кулун тутар 30 күнүгэр ыарахан ыарыттан өлбүтүн дирингик куру-тууан туран бары билэр дьонугар, аймактарыгар иһитиннэрэбит. Ийата, кэргэнэ, уола	Күндү ийэбит, эбэбит үлэ, тыһыл ве-терана СИБЦЕВА Екатерина Яковлевна 78 сааһыгар ыалдьан өлбүтүн аймах-тарбытыгар, билэр дьонмутугар ди-рингик курутууан туран иһитиннэ-рэбит. Оҕолоро, сизиннэре
Күндү балтым СИБЦЕВА Любовь Михайловна ыарахан ыарыттан өлбүтүгэр ады-ийбэр, күтүөппэр, сизмээр диринг кутурбаммын биллэрэбин. А.Ф. Сивцева	Биһиргэ үөрэммит дьыэбэтигэр, таһаарыһытыгар Олесеова Екате-рина Назаровнаҕа, аймах-чугас дьонно-ругар тапталлаах ийэлэрэ, эбэлэрэ- СИБЦЕВА Екатерина Яковлевна ыалдьан өлбүтүнэн диринг кутурба-ммытын тиздэбит. Биһиргэ үөрэммит таһаарыстара, кылаас салааһааччыта Петрова М.А.
Күндү балтым СИБЦЕВА Любовь Михайловна ыарахан ыарыттан өлбүтүнэн диринг кутурбаммын балтыбар, күтүөппэр, сизмээр тиздэбин. Элэй Сивцев дьыэ кэргэнэ	II Хомустаах орто оскуолатын учу-утала Аргунова И.В. таһылар ара-та, үлэ, тыһыл ветерана II Хомустаах олох-тоҕо КОПЫРИН Василий Васильевич уһун ыарахан ыары кэннигиттэн өлбүтүнэн кэргэннигар, оҕолоругар, сизиннэригэр, аймактарыгар диринг кутурбаммытын биллэрэбит. Оскуола коллектива
Күндү балтыбыт СИБЦЕВА Любовь Михайловна ыарахан ыарыттан өлбүтүнэн ады-ийбэтигэр, күтүөппүтүгэр диринг кутурбаммытын тиздэбит. Талланнар	II Хомустаах нэһилигин дьаһалтата, кырдыастар сабиэттэрэ тыһыл уонна үлэ ветерана КОПЫРИН Василий Васильевич уһун ыарахан ыарыттан өлбүтүнэн кэргэннигар, оҕолоругар, сизиннэригэр, чугас дьонноругар диринг кутурбаммытын тиздэбит.

Талыһына уонна таһылыһа "Энсиэли" хаһыат редакционнай-издательскай систематыгар.
Хаһыат Дьокуускайга "Сахаполиграфиз-дат" НИПК бэчээттэннэ, Орджоникидзе уул. 38.
Формата А3. Кээмэйэ 1,0 бэчээт. лис.
Индексэ — 54889. Тиража — 2482
Бэчээккэ илии баттанна — 12:00 ч. 3.04. 2002
Сахаһын №-рэ — 41

РЕДАКТОР В.Г. КАСЬЯНОВ

ОТДЕЛЛАР: информация, сурук, төрүт культура, — 21496; ;
бухгалтерия — 21332;
факс — 21332; "НАМ" ТРК — 21632;
иллюстрация уонна реклама (секретариат), редакционнай издательскай система — 21141

Төрүтүн таһаараччылар: СР Правительствота, Нам улуунун дьаһалтата, редакция коллектива. Маассабай информация средстволарын туһунаан РФ Сокуоннарын тутуһууну хонтуруоллуур уонна регистрациһылар РФ бэчээккэ Госкомитетин СР региональной управлениетыгар регистраци-аламмыт нүөмэрэ — Я 0085.

Сурукка аакытын-суолгутун, үлэтигин, дьыэтигэр аадырыһын чопчу ыйын. Редакцияҕа киир-бит суруктар төһөрүллүбэттэр. Автор этэр хаһыат санаатыһын маддьы биһир буолбат.

"ЭНСИЭЛИ" - Нам улуунун хаһыата.
678380, Саха Республиката, Нам с. Заложнай уул. 2.
E-mail: editor@namtsy.sakha.ru